

Dolors Sistac, *La mirada encantada*, Introducció i edició de Concepció Canut. Epíleg d'Àngels Santa, El Fil d'Ariadna, Literatura, n°41, 199 pp.

A principis d'estiu va arribar a les meves mans un llibre, de la presentació del qual havia tingut notícia, amb el prec de fer-ne una ressenya. Era *La mirada encantada*, de Dolors Sistac, editat per Pagès Editors i la Universitat de Lleida dins la col·lecció "El fil d'Ariadna". La introducció i l'edició en són de Concepció Canut; l'epíleg, d'Àngels Santa. "Tres dones que t'estimem (de la mateixa manera que la Dolors ens diu, en la dedicatòria de M. M. Marçal: "no llegiu a vosaltres", jo us dic: no llegiu t'estimen) —deia la noteta que l'acompanyava— hem dut a terme aquesta edició i hem pensat que aquesta "mirada encantada" podria acompanyar-te durant els moments de lleure que s'acosten"... Els moments de lleure! Ironia a part, —aquesta ironia que no és altra cosa que una connivència sorgida de la bona entesa de molts anys d'amistat— el que se'm proposava era una invitació a passejar la meua "mirada crítica" per la "mirada encantada" de la Dolors tot fent-me assaborir unes pàgines, la major part editades en el diari de Lleida *La Mañana* entre els anys 1991 i 2001, que jo no havia llegit en el seu dia. El títol, però, m'intrigava: quina era l'accepció de "encantada": fascinada, immòbil, distreta...? La seva lectura, probablement, m'ho aclariria.

Aquestes pàgines escampades en el temps i l'espai han estat recopilades, classificades, "recuperades", per dir-ho d'alguna manera, per Concepció Canut. Ja ho sé que el més important és el que s'hi diu i com es diu, però sense el seu treball obstinat, meticulós, no hi hauria hagut edició. Moltes d'aquestes pàgines s'havien de refer a través dels textos escrits i, malgrat les noves tècniques que tenim a l'abast, tot demana molt de temps i... molta voluntat. Més de la que exigeix la d'un treballador del ram, perquè aquesta feina s'adiciona a la que ja tenim, i sovint s'ha de treure temps d'allà on no n'hi ha. D'això l'editora no en diu res. La meua veterania em permet dir-ho. Dels treballs fets en la fosca —no tots obra del maligne, com voldrien fer-nos creure algunes ments recargolades— ningú en parla; del que hi ha darrera l'obra acabada ningú en fa esment. Aquesta recopilació silenciosa s'intueix clarament a l'apartat "A manera d'introducció" on Concepció Canut dóna les característiques de l'edició que ens ocupa: "Hem seleccionat aquests articles i els hem ordenat per temàtiques sense tenir en compte l'ordre cronològic en què es feren públics." Pel que fa a la presentació de l'autora, no crec que ningú pogués donar-nos un resum de la seva trajectòria humana i literària més detallat i més sentit que la Concepció. Ho fa de manera objectiva, se-

guint pas a pas aquesta trajectòria¹ de dona, esposa, mare, educadora, que albira d'altres horitzons que li estan vedats per la seva condició de dona i per la manca de temps, i que a poc a poc es van perfilant de manera més nítida, amb el pas dels anys i els canvis que la vida mateixa comporta. Camí de cors esquinçats, de llàgrimes apaivagadores, de pors i de recels, de somriures suaus, d'encerts i de fracassos, d'esperances i de desencisos, de desig de fer país, aquest país que es fa i es desfà, com els passos de la nostra dansa... Camí per reflexionar, per madurar, per incitar a l'escriptura, per escriure allò que hom viu..., que hom veu... Aquests retalls de vida han estat distribuïts en cinc capítols que suggereixen cinc àmbits diferents: “La terra plana: la ciutat de Lleida”, “Allà damunt: Tírvia”, “El temps fuig, torna i gira”, “A nosaltres, les dones que estimo” i “Cartes a Clara”, encapçalat cadascún amb un parell d'epígrafs que escauen al material del recull. Hi trobem: Bertran de Born, M. M. Marçal, Apollinaire, E. Dickinson, C. Maluquer, J. Estadella i Arnó, M. Torres i la mateixa Dolors Sistac.

“Le plat pays, le mien” digué Jacques Brel... “La terra plana: la ciutat de Lleida”... diu la Dolors donant títol al seu primer recull on convergeixen “mirades” vers una ciutat que canvia a passos agegantats... Potser com totes, car, qui més qui menys està perdent els seus punts de referència; qui més qui menys ja no pot dir “Referència: *Bar Clavé*” o l'equivalent del seu poble, s'entén... És la mirada fixada en uns carrers, una gent, uns comerços que van agafant fesomies diferents, que van perdent identitat, que aposten per les grans superfícies o pel basar del tot a cent... (Ai! Dolors, jo sí que sé comprar-hi. “Vinc a donar un tomet”, els dic..., i m'hi sento com a casa). Mentre reflexiona sobre tot el que veu, surten a la llum del record esdeveniments culturals, escriptors de Ponent (“Entre núvols”), d'arreu del món —“La Magdalena del record” havia d'evocar Proust, és evident!— donant-nos així una prova de la seva cultura, del seu viure a la ciutat, de l'amor als seus barris i a la seva gent. I, de tant en tant, no hi manca el regal d'uns versos, escollits per a l'ocasió, però que semblen nascuts allà mateix, com els d'en Jaume Agelet i Garriga, que il·lustren el “Cirerer polít, que fas arracades”: “Cireres que omplen cistells/ i boques breus de minyones!/ Oh les cireres rodones,/ picades d'amor d'ocell.” També trobem l'apassionada de literatura medieval que es pregunta: “On són els cavallers?”, referint-se al carrer de Cavallers..., aquest carrer que evoca en el meu esperit coses llunyanes i, malgrat tot, sempre presents —fragància de juvenesa, de lliçons primerenques, d'amistat incondicional— pel seu Roser, que roman en el meu record com el lloc on se segellà un dels lligams d'amistat més grans de la meva vida. Per cert, ara he sabut —tot que no sóc lleidatana i tampoc lectora de diaris com ho és la Dolors—

¹ Una “Cronologia” establerta per la mateixa Concepció Canut, presenta de manera sistemàtica, abans de l’“Epíleg”, els fets i les dades més rellevants de la vida de l'autora.

que la sort del Roser està en joc. Tracteu-me'l bé! Feu-ne quelcom de bonic; doneu-li una destinació digna!

“Allà damunt: Tírvia” recull uns escrits molt més propers a la natura, a la vida senzilla d'un poble que, com molts, veu que la pagesia s'acaba i, amb ella, un tarannà de vida i la continuïtat d'unes coneixences, d'unes vivències que també s'aniran acabant. També ens ofereix alguns retrats de dona —“La Teresa de Sant Romà”, “Na Valentina de Guarner”— o algunes escenes de les viscudes allí quan a l'estiu o en temps de lleure hi passa uns dies. Sabrem de les arribades i del “Mal de tornada”, quan hom vol i dol... El títol del relat que l'encapçala, de reminiscències nadalenques, “A cal fuster hi ha novetat”, és un clar exponent de “l'emissora local”, aquell posar al corrent, de boca a orella, del que ha succeït en el poble durant la seva absència, dels esdeveniments que s'apropen, dels que vénen, dels que se'n van...

Dolors Sistac hi mostra el seu amor per les flors, pels seus colors, el seu perfum, la seva delicadesa, per aquest esclat de vida que engalana els jardins del seu entorn... Llegiu “El meu jardí botànic” i dieu-me si no sentiu la flaire de totes les “herbes autòctones”, que diu ella... És el cant a la riquesa que ofereix la natura, al regal del “Setembre al Pirineu” i als seus “verds llustrosos i la segona florida de les roses”, a aquelles “rames de groseller robades als boscos de la Coma” que devien donar una confitura tan bona com el *patxaran* d'aranyons gustat a can Pistras.

“El temps fuig, torna i gira...” engloba relats de temàtica variada, però que tenen un factor comú: el pas del temps. L'etern retorn? Per què no, si gira i torna, i torna i gira portant-nos la il·lusió de l'eterna juvenesa? “Que els arbres entren en flors i vós, jove, en galania” (*Cançó de pandero anònima*), escull l'autora amb molt d'encert. I mentre va parlant-nos de “Fruits tardans” de “Concert de fulles seques”, d'un “Nadal [que] s'atansa a les palpentes” o ens diu que “L'important era la rosa” o que “L'Orient exprés venia de Manresa” (combrego del tot amb tu, Dolors, jo n'hauria fet la mateixa descripció. Deu anys després, si més no, els fumadors... s'aguanten!), es pregunta “On són els presents d'antany”? No hi ha dubte que ens trobem davant una persona que estima i viu de literatura i que té una flaca per la cultura francesa. Us adonareu dels *clins d'oeil* que hi fa al llarg de tots els relats: Gilbert Bécaud, Brassens i els seus *Bancs públics*, Villon i les seves *Dames du temps jadis*, esdevingudes, aquí, “presents d'antany”?... El temps fuig..., però també torna i gira, portant-nos any rere any el llanguiment de la primavera (“Experta en soledats”), i com en “Allà damunt: Tírvia” els “Sortilegis” de la nit màgica del solstici d'estiu..., i “La llarga espera” d'un Nadal sense llums que ens amaguin el cel...

“A nosaltres, les dones que estimo” és el recull que em sembla més reexit des del punt de vista literari. També el més culte. El coneixement del món clàssic que ja s'havia vist en alguns relats anteriors, es fa palès en mol-

tes ocasions: “Roses de Maig” n’és un bon exemple. Resulten molt interessants els *échos* que fa d’esdeveniments culturals com el de l’entrada de Ana Mª Matute a la Real Academia (“Coronacions insólites”) i que la duen a recordar la de Carmen Conde, o la de Marguerite Yourcenar a l’Académie Française. També el de les “Esclarmundes” arran de la primera ordenació de capellanes anglicanes. Molt interessants, evidentment, les síntesis que fa dels llibres que cita o recomana (*La memòria de les pedres, Milena, Mares i filles, Ves on et portí el cor*, etc.). El nombre considerable de títols ens dóna una idea de la curiositat inesgotable de la Dolors per saber què “es cou” en el món de les lletres... Bé, no sols en el món de les lletres... en el del cinema, en el cultural en general... I no diguem en el món *tout court* o *tout long*, perquè cal veure com està al corrent de tot, aquesta dona! Des de les amants de Mitterand (“Favorites de rei”), a l’embarassada de Huelva (“La dona del ventre d’or”) o el cas de la noia d’Alfarràs (“Débora, xiqueta!”), res no se li escapa. Déu nos en guard que el temps no fugís, que s’aturés: no deixaria res per verd! Jo que visc mig reclosa —almenys així ho crec després d’haver llegit aquestes pàgines— m’he posat al corrent de deu anys d’història del meu país!

És, també, l’apartat on es mostra més crítica. Aquí no es tracta de cases que s’enderroquen, de referències perdudes, de carrers bruts..., ni de flors que ens captiven... “Les dones que estimo” van des d’una Maria anònima fins a aquelles que tenen nom i cognom, i posen de relleu la condició femenina. Ha estat, sobretot, aquest recull el que m’ha portat a reflexionar amb més profunditat. En llegir a “Les velles dames indignes” que la història de la pel·lícula que dóna títol al relat vol representar la reacció “d’una dona que havia estat esclava del marit, d’uns fills i d’uns costums heretats”... he hagut d’admetre que sóc una dona privilegiada. Probablement per la meua condició de dona soltera, independent, que viu aquí i en aquest segle... Si sóc contestatària, no ho sóc per a mi. La meua jaculatòria seria més aviat una acció de gràcies per haver-me fet *néixer* dona. (Jo no penso com Simone de Beauvoir...). Comprenc que al país de la Sarah (“100 cops de fuet: Sarah”) hom vulgui ser home... No crec, però, que quan diem que voldríem ser homes sigui això el que volem. Ser homes per tenir els privilegis que els ha concedit la història? Ser home per deixar d’ésser esclava i esdevenir opressora? No em fa por “saber posar un pedaç, teixir amb traça tot tipus de puntes, brodar silenciosament al teler” amb lloança o no de poeta. Tampoc el “fil tiré” i el “richelieu” fet o no per les noies xineses... (tot plegat no fa altra cosa que mostrar que les nostres facetes són innombrables). El que sí em preocupa és que el filtré sigui brodat amb seda xopa de misèria. El que m’horroritza és que es confini la dona a un estatus d’inferioritat per tal que els confinadors puguin continuar gaudint d’uns privilegis que emmascaran la seva mediocritat; que no se la consideri un ser amb plens drets a nivell judicial, laboral, humà... Però, el que més em repugna, és que a les nostres pròpies llars es

perllongui una tradició que ha volgut fer creure que els uns han vingut en aquest món per servir i uns altres per a ser servits..., que els membres mateixos d'una família no siguin conscients de l'explotació a la qual sotmeten "la persona que estimen", i que aquesta persona, en fer balanç de la seva vida constati que sempre ha estat esclava de tots i de tot... L'explotació dels uns pels altres, però, no té sexe, i repugna vingui de qui vingui i sigui qui sigui el que la sofreixi. Perdoneu! com li passa a la Dolors algunes vegades, el meu pensament s'ha embalat, i ara me n'he anat lluny de les pàgines que tinc davant meu... Lluny?

Les "Cartes a Clara" constitueixen un recull de cartes que, pel que es llegeix a la introducció i a l'epíleg, estan adreçades a un personatge imaginari, probablement l'*alter ego* de l'autora. Alguns aspectes d'aquestes cartes són ressó d'altres relats (la tristor del Nadal, per exemple), però quan se'n dona el cas, el caràcter epistolar dóna als mateixos fets tot un altre to, més íntim, més personal. Hi retrobem la Dolors francòfila, que fa al·lusions a Daudet, à Rousseau o a Lamartine; la Dolors gatòfila, que ens havia parlat de Colette per justificar-se, la recuperem banyada de cultura egípcia: Isis i Ramsés semblen fer una bona parella —és així com havia batejat els seus gats— però, i la cosa és comprensible— els ha hagut de donar... (Mira que voler allotjar en un pis de Lleida una deessa i un faraó!). També hi retrobem els fruits boscans i les melmelades..., que a més d'ampliar el nostre camp lingüístic ens posen la mel a la boca...; la ciutadana que llegeix amb ull crític els esdeveniments quotidians ("Desfloració") d'aquí i d'allà; que es preocupa per la incongruència d'unes decisions episcopals que no tenen en compte la llengua dels feligresos ("Tu també i eres: a Clara també"), que tant és capaç de parlar-nos dels premis literaris que s'acaben de donar ("Traca final") com de mostrar desacord amb la fi de *Nissaga de poder* ("Verges de setembre"). Hi trobem una Dolors que passeja la seva mirada per terres franceses i n'envia postals; l'Alsàcia: Colmar, amb el seu encant, Estrasburg i el Consell d'Europa; el castell de Chillon que s'emmiralla en el llac Lemán i que li evoca l'altre llac, "Le lac"; París, i tots els seus llocs emblemàtics que recorre sota la boira i la pluja, que l'acull un desembre, a les portes de Nadal; barris que ja no són el que eren, el pont d'Alma, "allà on Diana va trobar la mort", immenses cues (que fan desistir el més pacient) per poder visitar el Louvre...i, senyorejant-ho tot, Notre-Dame, (sense geperut, *dommage!*), que roman intacta...

Aquests relats, com deiem a l'inici, van seguits d'un epíleg que devem a Àngels Santa. Què us en diré? Ha sabut dir-vos, amb veu de mestre, amb una capacitat de síntesi i una bellesa aclaparadores moltes de les coses que us he dit jo aquí de manera molt prosaica... En llegir les seves paraules hon s'adona que han estat escrites amb el cor. Això ho diu tot. No us el perdeu!

Tot i haver seguit amb molta cura aquesta "mirada" per copsar el verdader sentit de "encantada" no sé si ho he aconseguit: totes les accepcions podrien ser vàlides, i això diu molt a favor de l'elecció d'un títol. Acabada la

lectura, però, m'he dit que, probablement, el títol no defineix la mirada que la Dolors ha portat a totes les coses visibles i invisibles... Diria que la mirada encantada es refereix a aquesta que tenim davant nostre, que quedà fixada en el moment d'escriure-la i que romandrà "immòbil" en el temps.

Voldria, abans d'acabar, felicitar a Concepció Canut i Àngels Santa pel treball d'edició i per haver embolcallat de manera tan encertada aquests retalls de vida. A Dolors Sistac per haber-se fet mereixedora de tan bones amigues... Això no es fruit de l'atzar, prou ho sap. Felicitar-la per aquest entusiasme que es capaç d'encomanar, per aquesta energia que brolla arreu, per la seva capacitat i voluntat de treball, per aquesta curiositat sense fronteres, i per aquesta mirada que capta, avalua, jutja, sospesa... i es torna literatura

No hi ha dubte, Dolors, que pertanys a aquest "tipus de dona gran entrenada a anar cap dintre, cultivada i conscient de la seva personalitat, a qui la font de l'edat pot proporcionar substància i bellesa permanents" que propugna Betty Friedan. Per a tu "la font de l'edat" est *fontaine de jeunesse*. Que hi puguis beure molts anys!

Lídia Anoll

Rafael Borràs Betriu, *Cambio de régimen*, Barcelona, Flor del Viento Ediciones, 2001, 433 pàgines.

República i Guerra Civil. Dos moments històrics que en el transcurs dels darrers anys s'han constituït com a principal centre d'atenció per a la historiografia espanyola i també per part d'estudiosos procedents d'altres disciplines de les ciències socials, especialment autors provinents del periodisme. En aquesta afirmació, hem de posar de manifest que deixem de banda aquells als quals es difícil ubicar entre el concepte de generador d'opinió o propagandista d'una determinada causa, les obres dels quals no tenen la finalitat de contribuir al coneixement historiogràfic (com si ho és l'objectiu de Borràs Betriu en aquesta obra i en la seva llarga i reconeguda trajectòria); com hem dit, són propagandistes d'una determinada causa, que al vocable Segona República hi relacionen crema d'esglésies, persecució de religiosos, revolució socialista, terror y caos. Per ells, no hi hagué República diferent a octubre de 1934.

Aquest nou interès per la República i la Guerra Civil ha tingut com a resultat, i en la seva vessant més positiva, la publicació d'una quantitat ingent d'obres relacionades amb aquesta etapa de la contemporaneïtat espanyola. A més a més, aquestes dos etapes històriques també han tingut un lloc destacat en l'opinió pública al llarg de l'any 2006, fent-se present en bona part dels